

Monta tietä Open Access -monografioihin

Posted on 17.3.2014 by helehilt

LERU-yliopistojen humanististen alojen OA-monografiasarjojen tuottamiseen tähtäävä hanke, jonka toimikunta kokoontui Lontoossa joulukuussa, on tällä hetkellä tienhaarassa. EU-rahoitusta ei ole hyvästä hakemuksesta huolimatta saatu, mutta eteenpäin mennään kuin mummo lumihangessa. Edessä on resurssien kartoittaminen sekä LERU-yliopistoissa jo valmiiksi toimivien OA-monosarjojen muuntaminen yhteisen päämäärän mukaisiksi. Tällaisella päätöksellä kohotetaan jo tehdyn työn statusta sekä luodaan edellytykset yhteiselle OA-julkaisupolitiikalle.

On lähdettävä liikkeelle siitä, että OA-tulevaisuuteen on monta tietä, joista yksikään ei ole vielä avautunut valtaväyläksi. Tässä artikkelissa kartoitan tieteellisten OA-monografioiden tarpeellisuutta, sen suhdetta tutkimusmaailmaan sekä konkreettisia avauksia kohti humanististen tieteiden OA-tulevaisuutta.

Matkalla sinne jonnekin: Konkreettisia malleja OA-kirjojen julkaisemiseksi

Vertaisarvioitujen tieteellisten OA-monografioiden julkaiseminen on joiltakin osin edullisempaa kuin perinteisten painettujen kirjojen tuottaminen. Rahaa ei kulu kirjojen painamiseen eikä postittamiseen. Myös elektronisten kirjojen alustat ovat hyvin halpoja; niihin ei liity nykymaailmassa merkittäviä kustannuksia.

Mikä OA-julkaisemisessa sitten maksaa? Olennaista on kustannustoimittajien työ, mutta myös julkaisualustan kehittäminen ja ylläpitäminen, OA-markkinointi ja toiminnan hallinnointi. Osa kuluista menee erilaisiin elektronisiin julkaisumuotoihin (XML, PDF, ePub jne.), osa taas rekisteröintiin, luettelointiin, arkistointiin ja mainontaan.

Ubiquity Press on vastannut OA:n haasteeseen tarjoamalla juuri yllä mainittua palvelukokonaisuutta yliopistoille, jotka voivat luoda omat ”yliopistopainonsa” kustantajan täydellä palvelulla

ylläpitämille sivuille. Palvelu maksaa 300 €artikkelilta ja 3000 €kirjalta; näihin taksoihin ei kuulu kielenkorjausta. Yliopisto voi vaikkapa yhteistyössä kirjastonsa kanssa ryhtyä kustantamaan OA-lehtiä ja kirjoja kustantajan avulla. Mutta voi myös laskea, mistä yllämainituista palveluista yliopisto voisi kirjastonsa avulla suoriutua itse. Kärjistäen voisi sanoa, että omaa toimintamalliaan muuttamalla tieteellisestä kirjastosta voisi tulla yliopistonsa OA-kustantaja. Sillä on luetteloijansa, ATK-väkensä, tiedottajansa ja muut asiantuntijansa. Parhaassa tapauksessa se tarvitsisi lisäksi vain hyviä tieteellisiä kustannustoimittajia, joiden äidinkieli on englanti. Joillakin eurooppalaisilla yliopistoilla alkaa olla omia hankkeitaan kohti täyttä vertaisarvioitujen monografioiden OA-julkaisemista. Kyse ei tällöin ole enää pelkästä väitöskirjojen ja muiden opinnäytteiden tallentamisesta.

Sillä aikaa, kun tällaisten visioiden toteutumisesta voi vain haaveilla, kannattaa paneutua Ubiquity Pressin tarjoukseen sekä muihin vaihtoehtoihin. [Knowledge Unlatched](#) on välittäjä, joka on juuri julkaissut humanististen alojen monografioita koskevan OA-orientoituneen pilotin. Siinä on mukana 13 kustantajaa, jotka yhdessä tarjoavat 28 korkealaatuisen ja kiinnostavan kirjan pakettia tieteellisille kirjastoille. Tavoitteena on, että 200 kirjastoa maksaisi paketista kukin 1680 USD. Tällöin kustantajat saisivat kokoon yhteensä 336000 USD eli 12000 USD kutakin monografiaa kohden. Rahat saatuaan kustantajat vapauttavat kirjat OA-kirjoiksi, ja siten ne päätyvät sekä kirjastojen luetteloihin että DOAB:iin. Tarjoukseen kuuluu, että kirjoja, jotka kirjasto on ehtinyt jo tilata ja maksaa, ei veloiteta. Pilotin agendana on tehdä OA-julkaiseminen kustantajille mielekkääksi tavoitteeksi sekä turvata niiden toimeentulo. Samalla hanke sitoo kustantajat kertamyyntiin ja ehkäisee voiton maksimoinnin. Kuten Ubiquity Pressin tarjouksessa yhtenä kantavana ajatuksena on toiminnan ja siihen liittyvien kustannusten läpinäkyvyys.

Omanlaistaan tietä vapaan pääsyn vertaisarvioituun tiedekirjallisuuteen tarjoaa [Open Books Publishers](#). Se kustantaa e-kirjoja, jotka ovat vapaasti luettavissa kustantajan kotisivulla. Myös pdf-version saa ladata kirjasta riippuen joko ilmaiseksi tai pientä maksua vastaan. Painetun kirjan saa senkin edullisesti, pehmeäkantisen useimmissa tapauksissa alle 10 eurolla ja kovankantisen alle 20 eurolla. Open Books Publishers on julkaissut vuoden 2013 loppuun mennessä 38 kirjaa, ja alkuvuodesta 2014 niitä on tulossa hyvällä kasvuvauhdilla lisää. Kustannuksensa tarkasti laskenut firma pystyy tuottamaan laadukkaan tieteellisen OA-monografian 3000 eurolla.

OpenEdition puolestaan on ranskalainen portaali, joka pitää sisällään neljä julkaisukanavaa, OpenEdition Books, Revues.org, Hypotheses ja *Calenda*. Liikeidealtaan OpenEdition edustaa hybridimallia, jossa yli puolet kustantajien aineistosta on vapaasti luettavissa sivustolla. Kirjastoille OpenEdition tarjoaa lisäpalveluita, joihin kuuluu koko aineiston vapaa lataaminen pdf-muodossa, sekä sen vapaa haettavuus. Pakettiin kuuluu myös luetteloimiseen ja muuhun datan hallintaan liittyviä lisäpalveluita. Vuoden 2013 lopussa aineistossa on 1018 kirjaa, 411 lehteä, 24062 ilmoitusta tapahtumista sekä 811 blogia. Kirjojen tarjonta perustuu 31 etupäässä ranskalaisen kustantajan aineistoon, josta osa on jo lähtökohtaisesti OA-tavaraa, osa taas maksullista. Osa revue.org-lehdistä on peräisin maksulliselta cairn.info -sivustolta (51 lehteä), osa taas maksuttomasta Persée-sivustosta (30 lehteä).

Välitilinpäätös tällaisen tarjonnan lisääntymisestä on yksinkertainen: kustantamisen todelliset kustannukset ovat tulossa läpinäkyvämmiksi. Kirjaston on seurattava kaikkien näiden julkaisemisen lajien kehitystä ja välitettävä sekä ostamistaan että OA-aineistoista hyvin jäsennettyä tietoa asiakkailleen. Yhtenä tärkeänä tavoitteena on muunkin kuin englanniksi julkaistun kirjallisuuden esillä pitäminen. On syytä huomata, että tutkimuskirjallisuudessa jo nyt kirjojen ja artikkelien rinnalle on tullut uusia julkaisemisen muotoja, esimerkiksi luovasti erilaisiin lähteisiin ja muuhun tutkimukseen linkitettyjä internet-aineistoja. Eikä tässä ole läheskään kaikki. Painettujen kirjojen,

ostettujen e-kirjojen sekä OA-monografioiden rinnalla verkossa on rikkaita e-arkistoja, joita kirjaston on tehtävä tunnetuiksi käyttäjilleen. Tekijänoikeuksia kunnioittaen julkaistu vanha tutkimus sekä lähdejulkaisut ovat runsaasti esillä erilaisissa digitoiduissa kokoelmissa, joista suurin, Internet Archive, sisältää yli 5 miljoonaa kirjaa ynnä paljon muuta materiaalia. Kirjojen digitoinnin taso ei tosin ole aina paras mahdollinen. Englannin kielen herruutta uhmaa puolestaan ranskalainen Gallica yli 2 miljoonan dokumentin saldolla.

Teksti:

Matti Myllykoski

johtava tietoasiantuntija

Helsingin yliopiston kirjasto

Kuva:

openreflections.wordpress.com